

Flexibilisering en specifieke afstudeerrichtingen – hoe leeruitkomsten verandering kunnen aanjagen.

Het gebruik van leeruitkomsten is inmiddels aardig ingeburgerd in onderwijsland, maar nog niet vaak komen we tegen dat ze de ruggengraat voor deeltijd én voltijd tweedegraads lerarenopleidingen vormen. Het partnerschap (Opleidingsschool FC – NHL, bestaande uit het Friesland College en de NHL Stenden Hogeschool) was nauw betrokken bij de totstandkoming hiervan.

Het Platform Samen Opleiden en Professionaliseren was benieuwd hoe zij dit hebben aangepakt en is in gesprek gegaan met Lysbeth Brattinga (projectleider), Margriet van der Werff (projectleider) en Bernadette Laudy (onderwijsconsultant). Allen zijn nauw betrokken bij de lerarenopleidingen, Samen opleiden & professionaliseren én bij de onderwijshervorming.

In leeruitkomsten staat beschreven wat de uitkomst van een leerproces is, waarbij het leerproces zelf niet vastligt. Bij leeruitkomsten gaat het om het verder operationaliseren van de landelijke eindkwalificaties naar het curriculum. Ze vormen de basis voor het ontwikkelen van het onderwijs en de toetsing. Door vanuit leeruitkomsten te werken wordt een grote variatie in leer- en werkactiviteiten op de werkplek mogelijk gemaakt, die de student in samenspraak met zijn werkplek (stageschool) en opleiding binnen de betreffende praktijkcontext concreetiseert.

Waarom is de keuze gemaakt om met leeruitkomsten te gaan werken?

Net toen de afstudeerrichtingen voor de voltijd lerarenopleidingen ingevoerd werden, ging in 2016 de pilot flexibilisering van start waarin hogescholen hun vaste onderwijsprogramma's voor deeltijdopleidingen mochten loslaten. Deze ontwikkelingen bleken voor de lerarenopleidingen van NHL Stenden Hogeschool de juiste stimulans te zijn om het onderwijs grondig op de schop te nemen.

Met tientallen docenten van de lerarenopleiding en de (opleidings)scholen zijn er bijeenkomsten georganiseerd om te brainstormen over de invulling van de nieuwe afstudeerrichtingen.

In leeruitkomsten staat beschreven wat de uitkomst van een leerproces is, waarbij het leerproces zelf niet vastligt. Bij leeruitkomsten gaat het om het verder operationaliseren van de landelijke eindkwalificaties naar het curriculum. Ze vormen de basis voor het ontwikkelen van het onderwijs en de toetsing. Door vanuit leeruitkomsten te werken wordt een grote variatie in leer- en werkactiviteiten op de werkplek mogelijk gemaakt, die de student in samenspraak met zijn werkplek (stageschool) en opleiding binnen de betreffende praktijkcontext concreetiseert.

Allereerst is gesproken over de toekomst van het onderwijs en de rol van de lerarenopleiding hierin. De lerarenopleiding heeft de ambities om de docenten van de toekomst op te leiden. Je ziet dat gepersonaliseerd en studentgestuurd onderwijs steeds meer terrein wint. Als dit de toekomst van het onderwijs is, heeft dat ook consequenties voor het huidige onderwijs. NHL Stenden Hogeschool wilde de omslag maken van aanbod- naar studentgestuurd onderwijs. De belangrijkste verandering in het onderwijs is dat de lerende aan het roer staat en veel meer keuzes heeft. Eerst stond centraal: wat (willen) we studenten aanbieden? Nu staat centraal: wat moet de student in de praktijk kunnen en hoe kunnen we de student daarbij ondersteunen? Daarnaast had de opleiding van oudsher veel deeltijders die een individuele leerroute volgen. Zij verkrijgen met andere leerroutes dan de voltijdstudenten hetzelfde diploma. Al snel werd de vraag gesteld: formuleren we leeruitkomsten apart voor de deeltijdopleiding en gaan we daarnaast nog apart vaststellen wat er in een afstudeerrichting moet komen? Of formuleer je dezelfde leeruitkomsten voor elke student? De keuze was snel gemaakt.

Hoe zijn jullie toen aan de slag gegaan?

We zijn gestart met het hervormen van de afstudeerrichtingen, omdat deze herzien moesten worden. Hierbij werken we met het principe van backward design. Dit principe gaat ervan uit dat het ontwerp start bij de analyse van wat een student moet kennen en kunnen (de leeruitkomsten) en op welk beheersingsniveau.

We hebben een projectgroep samengesteld met docenten vanuit verschillende lerarenopleidingen en voor elke richting (avo/vmbo/mbo) een collega uit het werkveld. Deze verbinding met de praktijk was erg waardevol. Vanuit de praktijk kwam naar voren dat de voorkeur uitging naar het splitsen van het vmbo en mbo in de afstudeerrichting, omdat de gevraagde kwaliteiten voor vmbo (meer pedagogisch) en mbo (meer praktijkgericht) dusdanig verschilden om de splitsing in bo-vmbo en bo-mbo te rechtvaardigen.

Allereerst hebben we alle tweedegraads lerarenopleidingen gevraagd wat er volgens hen moest gebeuren en daar hebben we een programma van gemaakt. Dit hebben we ook gedaan voor de toetsing en beoordeling. Hierdoor ontstond goed inzicht in de verschillende routes en vormen van de opleidingen. Gedurende het ontwikkelingsproces hebben we een aantal richtingen uitgestippeld waarmee lerarenopleidingen binnen gegeven kaders (van leeruitkomsten, toetsing van grote gehelen en afstudeerrichtingen) hun eigen ontwikkelproces en -tempo te kunnen volgen.

Na het schetsen van de contouren van de afstudeerfase zijn we enkele maanden bezig geweest met het formuleren van leeruitkomsten. De dialoog over de interpretatie van leeruitkomsten was een intensief proces, maar ontzettend nuttig en leerzaam. Nog

regelmatig houden we kalibreersessies om de leeruitkomsten te interpreteren. Je wilt de leeruitkomsten zo formuleren dat ze bruikbaar zijn voor iedereen. Echter moeten ze ook geconcretiseerd kunnen worden naar het vakgebied, afstudeerrichting én vervolgens weer naar de opleidingsschool en de student. Het ontwikkelingsproces heeft op een effectieve wijze er voor gezorgd deze verandering door te voeren. Samen met de docenten, want bekend maakt bemind.

Hoe is de opleiding nu opgezet en hoe worden studenten beoordeeld?

De afstudeerfase draait nu sinds een paar jaar, dus hier zullen we nader op ingaan. Gedurende dit laatste schooljaar werken studenten het hele jaar aan hun leren in de volle breedte als professional. Er staan drie leeruitkomsten (Luks) centraal: Luk Handelingsbekwaam leraar, Luk Didactisch concept en Luk Professioneel profiel. In de afstudeerfase is de voltijdstudent met alle drie tegelijk bezig. Voor deeltijdstudenten kan (afhankelijk van hun werkplek en ervaring) het deels gescheiden worden in de tijd.

Bij de Luk Handelingsbekwaam leraar (in je vakgebied en je afstudeerrichting) gaat het om het aantonen van het handelen, dus het concreet functioneren in de onderwijspraktijk in de rol van docent, maar ook in de rol van mentor/coach, de rol van collega etc. Dat vraagt dat iemand anders een uitspraak doet over jouw functioneren. De examinering gebeurt door middel van een beoordelingsportfolio en een assessment met twee examinatoren, aan de hand van een beoordelingsrubric.

Bij de Luk Didactisch concept (binnen vakgebied en afstudeerrichting) gaat het om het onderbouwd en systematisch onderzoeken en ontwerpen van je eigen onderwijspraktijk (of breder: een onderzoeksvraag vanuit je school). De lio toont aan bij te dragen aan het versterken van de kwaliteit van het onderwijs door na zorgvuldig onderzoek een didactisch ontwerp te maken, uit te voeren, te evalueren en bij te stellen. Dit is misschien wel de meest gestructureerde Luk, om het onderzoeksmatig functioneren op hbo-niveau aan te tonen.

Bij de Luk Professioneel profiel gaat het om de bredere blik op het onderwijs en het bewust verkennen van de student wat het beste bij hem/haar en zijn overtuigingen past, en waar zijn/haar krachten liggen. Hier gaat het om reflecteren op metaniveau. Gezien de inhoud van deze Luks (eigenheid van de student) vraagt dit een andere manier van beoordelen. Daarom is gekozen voor toetsing door middel van een peerassessment. Er wordt voorafgaand veel aandacht besteed aan het voeren van het professionele dialoog. Studenten worden vrijgelaten hoe ze het professioneel profiel aanleveren, dit kan bijvoorbeeld ook in de vorm van een blog of vlog.

Aan het einde van de opleiding tonen studenten hun verworven competenties aan door middel van bewijsmateriaal voor drie bijbehorende leeruitkomsten. De Luks kennen elk hun eigen karakter en daar hebben we een passende vorm van examinering voor gekozen.

Er is bewust voor gekozen om lio's te laten 'worstelen' met wat de Luks inhoudt: wat staat daar nu eigenlijk, hoe moet of kun je dat opvatten, wat betekent dat voor mij op mijn werkplek, welke docent wil ik zijn binnen de marges van deze Luk, enzovoort. Die worsteling wordt beschouwd als een essentieel onderdeel van het leren: zelf invulling laten geven betekent de studenten echt op de plek van de professional zetten en na laten denken over wat het beroep van hen vraagt. Dat maakt dat zij verbanden ontdekken die tot nu toe onzichtbaar voor hen waren. Ze vinden het lastig en soms frustrerend, maar uiteindelijk komen ze hierdoor verder.

Studenten worden gestimuleerd onderzoekend te leren en te ontwikkelen, wat wil zeggen: planmatig, systematisch. Doel daarvan is tot verdieping te komen. 'Reflecteren op de fiets' doet iedereen wel: hoe ging deze werkvorm in de groep, wat zal ik morgen anders doen. Dat is nuttig, maar niet genoeg. Om tot werkelijk leren te komen, moet de student de verdieping opzoeken. We verwachten dat studenten zelf aan het stuur zitten. Wij leveren daarbij geen modellen aan voor bewijsmateriaal, we vinden dat de student als toekomstige professional daar zelf over moet nadenken. We stellen in veel gevallen ook de vraag: aan welke Luk ga je werken en hoe ga je dat doen? Dat is een behoorlijk aantal stappen verwijderd van: wat moet je van jouw opleiding doen? De krachtigste leeromgeving is de echte praktijk, deze willen we zoveel mogelijk in het opleidingsprogramma verweven. De implementatie van leerjaar 1 t/m 3 loopt momenteel nog. Zo'n grote herziening van het curriculum kost erg veel tijd en we willen ook de tijd nemen om het goed te doen.

Hoe reageren studenten op het werken met leeruitkomsten?

Studenten komen nog altijd binnen met: "Vertel mij wat ik moet doen", en dat is juist hetgeen dat ze zelf moeten bedenken. De eerste jaren was het erg nieuw, omdat de studenten aanbodgestuurd onderwijs hebben gehad. Het is nu niet zo dat we de studenten ineens in het diepe gooien, de studenten worden geleidelijk naar de zelfregie toegebracht. Hierbij wordt veel begeleiding door studietoelichters geboden. We gaan continu het gesprek met studenten aan wanneer het nu goed genoeg is. Van studenten krijgen we nu terug dat ze nu zelf weten wanneer het goed genoeg is en dat erg waarderen. Over het algemeen kunnen studenten er goed mee uit de voeten, maar ze zijn soms onzeker. We merken wel een verschil tussen de voltijd- en deeltijdstudenten. Gemiddeld genomen pakken deeltijders het sneller op; dit zou je mogelijk kunnen verklaren door de oudere leeftijd. Bij de voltijdstudenten kan je merken op wat voor een type middelbare school de student heeft gezeten. Zijn ze gewend om te vragen wat ze moeten doen of nemen ze initiatief wat ze willen leren? Dit vraagt ook veel van docenten, ze moeten leren loslaten.

Wat zijn de ervaringen van docenten?

Deze werkwijze sluit nauw aan bij de visie op onderwijs van de Hogeschool en dat heeft het proces waarschijnlijk vergemakkelijkt. De docenten zijn heel erg positief. Het proces om tot leeruitkomsten te komen is de succesfactor geweest. Iedereen moet weten wat er staat, wat er bedoeld wordt en hoe dit geïnterpreteerd wordt. Hierbij hebben we steeds ingezet op het voeren van de dialoog, dit doen we nog steeds regelmatig. We doen erg veel aan docentprofessionalisering binnen het partnerschap. Momenteel volgen alle docentopleiders een traject en docentopleiders begeleiden vervolgens de werkplekbegeleiders.

Van oudsher hadden we al een specifiek LiO-traject voor de Opleidingsschool FC-NHLS waarin alle lerarenopleidingen samenkwamen. We merken dat bij deze afstudeerrichting het gebruik van leeruitkomsten makkelijk gaat omdat in het mbo het onderwijsprogramma minder vaststaat dan in het vo en de studenten hun eigen onderwijs meer zelf moeten vormgeven. Werken met Luks past goed bij het mbo, want je werkt vanuit het grotere geheel en kijkt naar de uitkomsten, net zoals een kwalificatiedossier is opgebouwd.

Wat zijn waardevolle opbrengsten tot nu toe en waar zijn jullie tegenaan gelopen?

Dit proces heeft ons veel inzicht gegeven in onze werkwijze als opleidingsschool, maar ook aan het denken gezet of dit de manier is waarop het moet. We kwamen erachter dat onderdelen uit leerjaar 3 nu door sommige eerstejaars al opgepakt worden omdat ze een kans zagen op hun stage. En wij maar denken dat het te moeilijk voor ze was!

Een ander mooi voorbeeld is het carrousel dat door de opleidingsscholen geïnitieerd is. Gedurende het eerste jaar van de opleiding nemen studenten steeds een aantal weken een kijkje op een andere school, hierdoor ontwikkelt de student snel een beeld van verschillende type scholen.

Een praktisch aspect waarmee we binnen de opleiding worstelen is de roostering. Hoe rooster je iets in waarvan je de contouren niet goed zichtbaar hebt? Doordat studenten meer met de praktijk bezig zijn, zit er meer variatie in de leerroute. Hierdoor kun je het opleidingsprogramma minder goed vaststellen. Dit hebben we opgelost door werkplaatsen in te roosteren, want je hebt zo in ieder geval tijd geboekt. We zijn er nog zoekende in hoe je deze werkplaatsen inricht, want je wilt dat de student veel keuzes heeft en kan doen, maar tegelijkertijd niet iedereen door dezelfde koker duwen.

Een ander punt is dat docenten er ook wel eens tegenaan zijn gelopen dat studenten zich afmelden omdat ze geen leervraag hebben. Maar je weet niet wat je niet weet, dus docenten moeten studenten actief helpen om hun leervraag te ontdekken. Je moet ook af en toe op een spoor gezet worden door deskundigen. Daarnaast heb je te maken met het leren van een ander, je kunt het niet alleen opvatten als individuele leervraag. Als docent werk je tenslotte ook in een team.

Een vooruitblik naar de toekomst, wat is jullie grootste wens?

In de toekomst zouden we nog een groter deel van de opleiding in de praktijk kunnen doen, zodat we studenten meer tegemoet kunnen komen aan hun persoonlijke leerwensen.

Na de opleiding is een student nog lang niet klaar, we geloven in een leven lang ontwikkelen, dit moet één lijn worden met de lerarenopleiding.

De lerarenopleidingen staan nu nog volop in de overgang, maar kijken vooruit naar de opbrengsten van het experiment leeruitkomsten. Hopelijk biedt dat ook een versoepeling van de regels voor de voltijdopleidingen, want nu is de reguliere voltijdopleiding nog verplicht om aan te tonen dat het aanbod uit zoveel studiebelastingsuren bestaat. Hierdoor ben je als opleiding toch weer snel geneigd om het aanbod vast te leggen. Je wil eigenlijk laten zien dat je een goede leerweg faciliteert die de student in staat stelt om de Luks aan te tonen. Hoeveel tijd een student daarvoor nodig heeft zal per student verschillen. De openheid toestaan dat dit mag gebeuren is nog het lastigste, je moet de controle loslaten dat alles onder je eigen neus gebeurt. Het gaat om durven vertrouwen op wat een student allemaal laat zien, dat is de sprong wagen.

Onze tip voor andere scholen? 'Doe alles zoveel mogelijk samen als opleiding en praktijk: het bedenken, ontwikkelen, uitvoeren en beoordelen. Dat brengt het samen opleiden en professionaliseren weer een stap verder!

Heb je nog vragen? Wil je meer weten over het gebruik van leeruitkomsten in de opleiding?

Stuur dan uw mail naar platformsamenableiden@mboraad.nl

De e-mailadressen van de geïnterviewden zijn daar op te vragen.